

Η ΜΕΣΩ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Φρειδερίκη ΜΠΑΤΣΑΛΙΑ

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ελένη ΣΕΛΛΑ

Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα

Στο: Γλωσσολογικές έρευνες για την Ελληνική Ι, Πρακτικά του 5^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Σορβόνη, 13-15 Σεπτεμβρίου 2001, Paris: L' Harmattan, σελ. 95-98

Translation is a special form of communication. Therefore, the translator has not only to analyse the sense of the original text and the communicative intension of the author, but he/she has also to define and to consider the following differentiations: in the translating communication the translator is reader of the source language text as well as author of the target language text and the reader of the translated text is member of an other communicative community. This leads to the formation of a pragmatological oriented model that enables the transfer from the original to the translated text.

Η μεταφραστική δραστηριότητα, κατά κοινή ομολογία, συνιστά μια πολυεπίπεδη γλωσσική δημιουργία, που αποβλέπει στην σύνθεση ενός δευτερογενούς κειμένου, το οποίο, όμως, θα είναι ισοδύναμο σε όλα του τα επίπεδα με το πρωτότυπο.

Αξιοποιώντας τις βασικές παραδοχές των J.L. Austin¹ και J.R. Searle² περί γλωσσικών πράξεων, παρουσιάζουμε από επικοινωνιακή σκοπιά το γλωσσικό σημείο, και αναπτύσσουμε ένα πραγματολογικά προσανατολισμένο μοντέλο της μέσω μετάφρασης επικοινωνίας. Όπως είναι γνωστό, ο Ferdinand de Saussure³, αναφερόμενος στο γλωσσικό σημείο, διακρίνει μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου, δηλ. της υλικής έκφρασης μιας έννοιας και της σημασίας που εκφράζεται με το σημαίνον. Ταυτόχρονα, όμως, είναι επίσης κοινά αποδεκτή η

¹ J. L. Austin, 1962, *How to do things with words*, Oxford: Clarendon Press

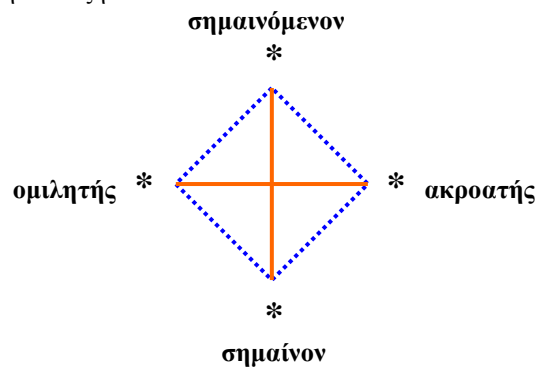
² J. R. Searle, 1971, *The Philosophy of Language*, Oxford: The University Press

³ F. de Saussure, 1979, *Cours de linguistique generale*, Paris: Payot

διαπίστωση του R. Jakobson⁴ ότι ομιλητής και ακροατής έρχονται σε επαφή μεταξύ τους (contact), χρησιμοποιώντας κοινό κώδικα επικοινωνίας (code).

Δεδομένου ότι κάθε γλωσσικό σημείο είναι συνδυασμός ορισμένης μορφής και ορισμένης σημασίας και ότι η σχέση αυτή είναι συμβατική, προκύπτει αβίαστα το γενικά αποδεκτό συμπέρασμα ότι η σχέση αυτή μπορεί και μεταβάλλεται. Αυτή ακριβώς η δυνατότητα της μεταβολής των σχέσεων του γλωσσικού σημείου δείχνει, όπως παρατηρεί και ο Γ. Μπαμπινιώτης,⁵ ότι η σύναψη σημασίας και μορφής είναι συμβατική. Έτσι, μια σημασία μπορεί να εκφραστεί με νέα μορφή, όπως και η ίδια μορφή μπορεί να δηλώσει μια ή και περισσότερες σημασίες. Παρά την αδυναμία, βέβαια, των μελών μιας όποιας γλωσσικής κοινότητας να επιφέρουν είτε με ρυθμιστικές είτε με κανονιστικές επεμβάσεις αυτού του είδους μεταβολές, η παρουσία φυσικών ομιλητών πρέπει, κατά την άποψή μας, να θεωρηθεί ως καθοριστικό στοιχείο τόσο της μεταβλητότητας όσο και της συμβατικότητας του γλωσσικού σημείου, καθώς η σχέση σημαίνοντος και σημαινόμενου υιοθετείται από την γλωσσική κοινότητα.

Συνεπώς, κατά την εκφορά ενός έκαστου γλωσσικού σημείου διαπιστώνουμε την ταυτόχρονη συνύπαρξη σημαίνοντος και σημαινόμενου, όπως και ενός ομιλητή και ενός ακροατή στην ακόλουθη διάταξη:

⁴ R. Jakobson, 1960, *Linguistics and Poetics*. Στον T.A. Sebeok, (εκδ.), *Style and Language*, Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, σελ. 350-77

⁵ Γ. Μπαμπινιώτης, 1986, *Θεωρητική Γλωσσολογία*, Αθήνα, σελ. 108

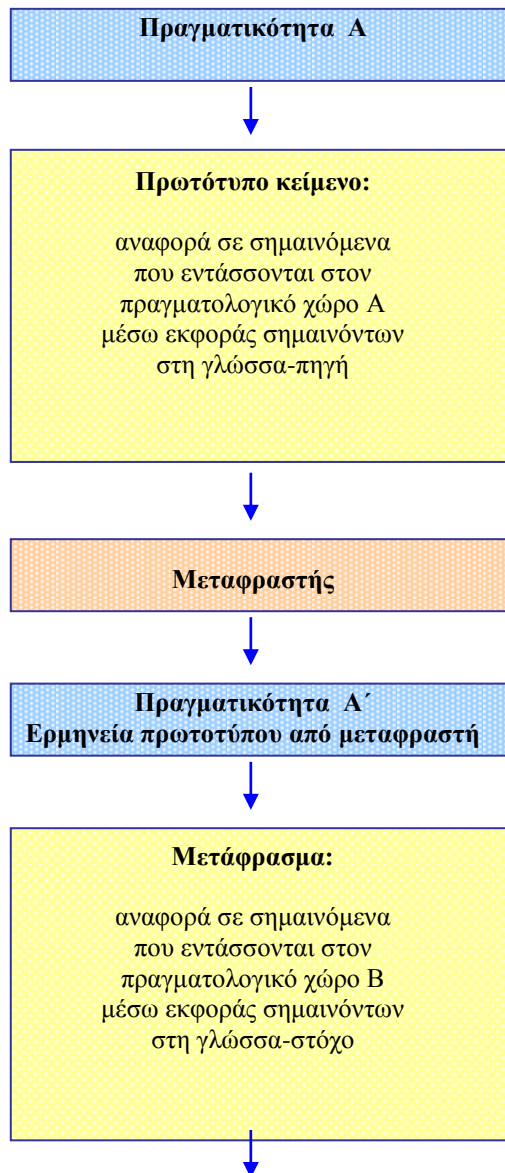
Μέσω του σημειακού ρόμβου απεικονίζονται σχηματικά οι εξής γενικά αποδεκτές διαπιστώσεις:

- κάθε σημαινόμενο συνδέεται μέσω παραδειγματικών σχέσεων με ένα ή και περισσότερα σημαίνοντα,
- κάθε σημαίνον εκφράζει μεν πάντα ένα σημαινόμενο, μπορεί όμως να παραπέμπει σε περισσότερα αντικείμενα αναφοράς,
- η εκφορά ενός σημαιομένου μέσω του σημαίνοντος αυτού απαιτεί την παρουσία ενός ομιλητή, ο οποίος θα προβεί σ' αυτήν την εκφορά,
- ο ακροατής ανάγει το σημαίνον στο σημαινόμενο,
- ταυτόχρονα, ομιλητής και ακροατής συνδέονται και μέσω του σημαίνοντος, αλλά και μέσω του σημαιομένου, καθώς ο ακροατής, ερχόμενος σε επαφή με το σημαίνον, συγκροτεί μια έννοια, η οποία -στην ιδεατή της περίπτωση-, συμπίπτει με εκείνη, που είχε κατά νου ο ομιλητής.

Επειδή η μεταφραστική διαδικασία συνιστά μια ιδιαίτερη μορφή επικοινωνίας, θα θεωρήσουμε το γραπτό πρωτότυπο κείμενο, όπως και κάθε μεταφραστική ενότητα χωριστά, ως ένα μεγάλο γλωσσικό σημείο, καθώς ο αναγνώστης-μεταφραστής καλείται μέσω ορισμένης μορφής (λεξιλογικό, μορφοσυντακτικό και υφολογικό επίπεδο) να προσλάβει συγκεκριμένα νοήματα (σημασιολογικό επίπεδο). Η δε σχέση μορφής και νοήματος δεν είναι αυθαίρετη, αλλά συμβατική, όπως ισχύει και για κάθε σχέση σημαίνοντος και σημαιομένου. Δεδομένου δε ότι ένα γλωσσικό σημείο παραμένει σταθερό ακόμα είτε εκφέρεται το σημαίνον με την ακουστική του αντιπροσώπευση είτε με την οπτική του εικόνα, επιτρέπεται -κατά την άποψή μας- να υποθέσουμε ότι η σταθερά είναι το σημαινόμενο ως αφηρημένη έννοια και ότι εκείνο το οποίον δύναται να διαφοροποιείται είναι το σημαίνον.

Έτσι, ο μεταφραστής καλείται κατά τη μέσω μετάφρασης επικοινωνία να μεταβεί από τον πραγματολογικό χώρο της γλώσσας-πηγής στον πραγματολογικό χώρο της γλώσσας-στόχου, δεδομένου ότι μέσω γλώσσας γίνεται πάντοτε και μια αναφορά σε κάποια πραγματικότητα, π.χ. στην πραγματική ή σε μια υποθετική, σε παρελθούσα ή μελλοντική, σε ονειρική ή φανταστική. Αυτό σημαίνει ότι ο μεταφραστής αναφέρεται σε τρεις πραγματικότητες: η μία αποτυπώνεται μέσω του πρωτοτύπου κειμένου, μια άλλη αντιστοιχεί στα όσα ο μεταφραστής κατανόησε από την ανάγνωση του πρωτοτύπου και από την ανάλυση και ερμηνεία αυτού. Η δε τρίτη πραγματικότητα συγκροτείται από το πλαίσιο εκείνο, εντός του

οποίου θα διατυπωθεί στη γλώσσα-στόχο το πρωτότυπο νόημα. Σχηματικά, οι πραγματικότητες οι οποίες συγκροτούν το πραγματολογικό μοντέλο και εν μέσω των οποίων κινείται ο μεταφραστής, είναι οι ακόλουθες:

Πραγματικότητα Β

Για να είναι, όμως επιτυχής η μετάβαση αυτή, ο μεταφραστής θα πρέπει να επαναπροσδιορίσει τα καθοριστικά στοιχεία της νέας επικοινωνιακής κατάστασης.